
FERRAN ROBLES I SABATER

**LINGÜÍSTICA APLICADA A
L'ENSENYAMENT I NOUS COR-
RENTS D'INVESTIGACIÓ EN
LINGÜÍSTICA**

1. INTRODUCCIÓ

Des dels seus inicis, la Romanística alemanya s'ha ocupat de l'estudi de la llengua catalana des de les més diverses vessants i els posicionaments metodològics més innovadors. Una revisió dels treballs dels hispanistes germanòfons, sobretot pel que fa a les últimes dècades, ens revela que la seua atenció no s'ha limitat a les disciplines que tradicionalment han format part del corpus de la lingüística general (estudis sincrònics, diacrònics i contrastius de fonologia, morfologia, sintaxi, dialectologia, etc.), sinó que també ha tingut presents altres parcel·les d'incorporació més recent a la reflexió científica sobre el llenguatge. Açò és, en part, el producte del creixent protagonisme que d'un temps ençà estan guanyant les llengües anomenades «minoritàries», dins l'àmbit germànic, però també la conseqüència natural de la diversificació que s'ha produït en la lingüística en els darrers trenta anys. Pel que fa a la catalanística alemanya, aquesta tendència es fa palesa, sobretot, en dos àmbits: d'una banda, en els estudis de lingüística aplicada i, especialment, en aquells que tenen per objectiu la producció de materials per a l'ensenyament del català com a llengua estrangera; i de l'altra, en la revolució provocada pel gir pragmàtic dels anys 70 i els seus desenvolupaments posteriors, dins de l'anàlisi discursiva i la lingüística textual. Aquest article pretén donar compte de les principals aportacions dels autors germanoparlants al desenvolupament d'aquests dos grans dominis de la lingüística, a més d'altres que estan assolint cada volta més protagonisme en la Romanística alemanya, com la incorporació de les noves

tecnologies al coneixement de la llengua o els estudis de fraseologia i paremiologia comparada. Atès que la nostra anàlisi abraça un espectre molt ampli de disciplines i marcs teòrics i que donar compte de cadascun dels treballs realitzats pels romanistes d'Alemanya, Àustria i Suïssa en les últimes dècades ultrapassaria els límits d'aquesta recerca, hem optat per reunir únicament les aportacions més significatives que ens ajuden a determinar quina ha estat l'evolució d'aquestes línies d'investigació des del seu començament fins el moment actual. El nostre recorregut explicatiu constarà de dues seccions, dividides alhora en diversos subapartats. Dins de la primera, referida a la contribució alemanya a la lingüística aplicada catalana, inclourem: *a)* obres de descripció gramatical i materials per a l'ensenyament del català com a llengua estrangera i *b)* estudis sobre l'adquisició i l'aprenentatge del català. La segona part, que incorpora els treballs pertanyents als nous corrents d'investigació en lingüística catalana, comprèn quatre subseccions: *a)* pragmàtica, anàlisi discursiva i lingüística textual, *b)* lingüística de corpus, *c)* lingüística i noves tecnologies i *d)* fraseologia i paremiologia.

2. L'APORTACIÓ ALEMANYA A LA LINGÜÍSTICA APLICADA CATALANA

2.1 GRAMÀTICA I ENSENYAMENT DEL CATALÀ COM A LLENGUA ESTRANGERA

Els intents dels lingüistes alemanys de participar en la descripció gramatical del català s'han succeït des dels mateixos inicis de la Romanística i assoliren un nivell molt considerable durant tot el primer terç del segle xx mercès als treballs d'autors com Bernhard Schädel, Wilhelm Meyer-Lübke o Leo Spitzer. Tanmateix, l'elaboració de gramàtiques destinades a un públic germanoparlant ha estat un fenomen molt tardà, que començà en 1929 amb la publicació de *Katalanische Grammatik* de Huber, dins la sèrie pionera de manuals i gramàtiques per a l'ensenyament universitari dels idiomes romànics de Carl Winter «Sammlung romanischer Elementar- und Handbücher». Només quatre anys després de l'aparició de *Das Katalanische* de Meyer-Lübke, Huber presentava una gramàtica que equiparava el català definitivament amb altres llengües amb més tradició, dins els estudis de lingüística i dialectologia romànica, com el francès, l'italià o el francoprovençal. L'obra s'ajustava perfectament al cànon de l'època. Estava dividida en quatre parts —ortografia i fonologia, morfologia, sintaxi i lexicologia— de les quals l'estudi de la forma dels mots era la més extensa. En paraules de l'autor,

aquest manual no estava destinat només als germanoparlants residents a Catalunya i els alumnes alemanys de Romanística, sinó també a tots els qui desitjaren dedicar-se a l'estudi de les lletres catalanes i volgueren «contribuir a la difusió del coneixement d'aquesta interessant llengua i aquesta summament interessant literatura entre els alemanys» (Huber 1929: vi). Com la majoria de les publicacions de temàtica catalana de l'època, la gramàtica de Huber incloïa al començament dades generals sobre el domini lingüístic català, el nombre de parlants, la tradició escrita i les variants dialectals de la llengua. Els dos capítols més importants de l'obra eren els corresponents a la morfologia —que consistia en una representació de les parts de la frase (l'article, el substantiu, l'adjectiu, el verb, el pronom, els numerals, l'adverbi, la preposició i la conjunció)— i la sintaxi —que donava compte dels fenòmens d'àmbit oracional (les interjeccions, la congruència interna de l'oració, l'ordre dels elements, les estratègies de tematització, els nexes oracionals i l'oració composta).

La gramàtica de Huber fou gairebé l'únic marc de referència per als romanistes alemanys que s'apropaven al català des del seu propi idioma durant dècades¹ fins que a partir dels anys setanta i vuitanta els autors començaren a incloure qüestions de la llengua catalana en els seus manuals de lingüística iberoromànica. Metzeltin dedicà un capítol —ortografia, fonologia i morfologia flexiva i derivativa— d'*Einführung in die hispanistische Sprachwissenschaft* (1973) al català i inclogué, dins els apèndixs un text de prova i referències sobre la realització de determinats fonemes, mentre que Messner i Müller duïen a terme una descripció més precisa i sistemàtica de la fonologia i la morfosintaxi catalanes a *Ibero-romanisch* (1983). Aquest llibre també aportava un text de prova i, com l'anterior, estava encapçalat per una sèrie d'informacions breus sobre l'amplitud del domini lingüístic català, el nombre de parlants i l'estatus social de la llengua. De forma simultània a l'elaboració d'aquests treballs es produí el sorgiment a Alemanya de les primeres gramàtiques específicament catalanes de la postguerra. En 1975, Brummer publicà *Katalanische Sprache und Literatur: Ein Abriss*, que, com el seu nom indica, no passava de ser un esbós concís de fenòmens diversos de sociolingüística, diacronia, lingüística sincrònica i història de la literatura catalana. L'obra de Brummer, que no destaca per la profunditat i el rigor amb què analitza les qüestions gramaticals, sí que reïx a posar sobre la taula aspectes que fins aquell moment havien restat absents

1. Més encara quan amb l'esclat de la Segona Guerra Mundial es produirà una sobtada davallada en el nombre de publicacions de temàtica catalana provinents del món germanoparlant (cf. Robles 2005: 221-222).

de la descripció científica del català realitzada a Alemanya, com l'establiment d'una periodització en la història de la llengua i la representació dels trets característics del català actual basada en la seua evolució a partir del català medieval. El llibre imitava la gramàtica de Huber quant a la distribució dels continguts i incloïa quatre textos de prova, dos d'ells corresponents a la llengua antiga i dos a la moderna.

Una representació més extensa i sistemàtica del català, l'escometé Lüdtke a *Katalanisch: Eine einführende Sprachbeschreibung* (1984), que, malgrat el seu títol, és molt més que una mera introducció a la descripció de la llengua. En les gairebé cent cinquanta pàgines d'aquest manual, l'autora tractà a fons tots els aspectes rellevants de l'ortografia, la fonologia, la morfosintaxi i el lèxic, a més de dedicar amplis passatges a representar l'estat de la llengua i les seues fases d'evolució des dels orígens fins a l'actualitat. Com a novetat respecte de les gramàtiques anteriors, Lüdtke afegí capítols específics sobre els elements relacionals de l'oració i sobre la variació lingüística (dialectal, social i estilística), a més d'un apartat sobre el sistema verbal. Podem afirmar que aquesta obra fou la primera que assolí l'objectiu expressat per la seua autora al pròleg d'oferir «una panoràmica dels resultats de la lingüística catalana» (Lüdtke 1984: 7) i evidenciar la importància, dins la reflexió sobre el llenguatge d'elements que van més enllà de la mera descripció gramatical d'un idioma, com ara els aspectes sociolingüístics i la discussió sobre la norma.

L'aportació més recent a l'elaboració de gramàtiques per a germanoparlants és la *Praktische Grammatik der katalanischen Sprache* (1997) de Brumme, un manual pràctic de consulta per a aprenents universitaris alemanys de llengua catalana. Redactada seguint el model de les gramàtiques castellana, francesa i italiana elaborades per W. Reumuth i O. Winkelmann per a l'editorial Egert, l'obra es divideix en vint-i-sis capítols en els quals l'autora aborda totes les qüestions fonamentals de l'ortografia, la fonologia, la morfosintaxi i la lexicologia del català, incloent en cada apartat nombrosos exemples, precisions sobre l'ús de les formes i mots catalans i aclariments sobre les excepcions. Tal com explica Brumme (1997: v) a la introducció, l'orientació pràctica del llibre es fa palesa en la tria del vocabulari, les expressions i els girs, que es realitzà atenent a la seua productivitat en la comunicació diària i la seua fàcil comprensibilitat. La reedició d'aquesta obra en 2007 anà acompanyada, a més, de la publicació d'un llibre d'exercicis, del qual parlarem més endavant.

Fins aquí ens hem referit a les primeres obres de descripció gramatical destinades a lectors germanòfons; però en els darrers anys la Romanística alemanya també s'ha

ocupat d'elaborar materials per a l'ensenyament del català com a llengua estrangera. En 1987, Röntgen publicà *Einführung in die katalanische Sprache*, un manual d'introducció a l'aprenentatge del català per a germanoparlants. El llibre tenia una orientació eminentment teòrica i feia ús, sobretot, de la lectura, la traducció i la gramàtica explícita com a metodologia didàctica. L'estructura dels vuit capítols que la conformen sempre és la mateixa: un text en llengua original, una relació del vocabulari nou que hi apareix, una explicació gramatical exhaustiva i entre quatre i cinc exercicis de traducció, morfologia flexiva, conjugació verbal i sintaxi. Com altres treballs semblants d'aquest període, també inclou una relació breu sobre Catalunya i la història social de la llengua catalana en l'època contemporània, així com sobre l'extensió i configuració del domini lingüístic. Destaca en aquest manual la presència d'una molt detallada descripció de la fonologia del català, que sempre és posada en relació amb els sons i l'accentuació de l'alemany estàndard. Les explicacions gramaticals són en alemany i es veuen reforçades per tot un seguit d'exemples sobre cadascun dels temes estudiats. De la dificultat de les lectures escollides i la manera en què són exposades les lliçons gramaticals es desprèn que aquest llibre està dirigit a un destinatari que ja compta amb fonaments d'altres llengües romàniques capaç d'entendre els textos escrits i la gramàtica explícita del mètode gramàtica-traducció de la lingüística tradicional.

El manual de Röntgen es reedità en tres ocasions i fou el punt de referència de la catalanística alemanya fins a l'aparició de l'*Übungsbuch zur katalanischen Grammatik* (2006) de Brumme i Bernal. Aquesta obra, concebuda com el complement de la gramàtica publicada per Brumme una dècada abans, seguia fidelment l'ordre i l'estructura del seu referent teòric i aportava nombrosos exercicis sobre cadascuna de les nocions gramaticals estudiades. A més, anava acompanyada d'un volum de solucions als exercicis que permetia el treball autònom i l'autocorrecció per part de l'alumne.

A finals dels anys vuitanta, Hirschmann i Soler realitzaren una aportació innovadora als mètodes per a l'aprenentatge passiu del català amb *Moderne katalanische Erzählungen* (1988), una antologia de narracions en versió original adreçada a un lector amb formació bàsica en llengua catalana que, a més, també tingués coneixements d'altres idiomes romànics. L'obra pretenia, d'una banda, presentar al públic alemany interessat en la literatura catalana textos d'extensió breu i dificultat mitjana que li permeteren iniciar-se en la seua lectura; de l'altra, mostrava en la selecció dels textos un intent d'aproximar el públic potencial germanoparlant a la cultura i la societat contemporànies dels països de parla catalana. Les lectures escollides pertanyien a un

període que va de 1939 a 1987, donaven compte de les diferents varietats geogràfiques del català i mostraven tècniques, estructures i situacions narratives molt diverses. Aquesta obra representà una fita en el seu temps com a volum inaugural de la sèrie emblemàtica de referència, dins la Romanística universitària alemanya «Hispanistik in Schule und Hochschule» («Hispanística a l'escola i la universitat») i fou reeditada en 1992.

A banda d'aquestes obres específicament orientades a l'aprenentatge del català com a llengua estrangera, n'hi ha altres que d'una manera o una altra abracen continguts relacionats amb la normativa catalana. Entre elles convé destacar-ne algunes que, si bé no passen de ser simples guies de conversa per a viatgers alemanys interessats en la llengua i la cultura de Catalunya i les Illes Balears, aporten nocions interessants sobre la fonètica i la gramàtica bàsica del català. Aquí s'inclouen, entre altres, el *Katalanisch für die Costa Brava und Mallorca* (1987) de Reichert o les obretes *Mallorquinisch Wort für Wort* (1998), *Katalanisch für Globetrotter* (1992) i *Katalanisch Wort für Wort* (1995) de Radatz. En 1992, l'Oficina Catalana de Frankfurt publicà *Katalanische Ortsnamen*, un nomenclàtor de topònims especialment adreçat als alemanys, austríacs i suïssos que aquell any visitarien Barcelona i la costa catalana amb motiu dels Jocs Olímpics. Aquesta obra, que, en essència, no passa de ser un llarg llistat de noms amb informacions sobre la cultura i la civilització dels Països Catalans, incorpora lliçons d'ortografia, fonologia i gramàtica catalanes.

No podem acabar la nostra relació sense parar esment al mètode elaborat per Klein i Stegmann a la Universitat de Frankfurt per a l'aprenentatge de llengües a partir de la lectura de textos. La seua proposta per al multilingüisme funcional dels idiomes romànics quedà plasmada a *EuroComRom – Die sieben Siebe: Romanische Sprachen sofort lesen können* (2000) i defensava, bàsicament, que l'adquisició de la competència lectora en llengües tipològicament emparentades es basa en la capacitat de l'alumne de projectar sobre l'idioma que vol aprendre els coneixements previs que ja té sobre la seua llengua materna i qualsevol altra de la família neollatina. Així, l'acarament amb un text es realitzarà en relació amb unes expectatives fonamentades que el lector pot formular a partir d'una competència discursiva ja adquirida: característiques previsibles de la seua tipologia textual, lèxic, sintaxi, estructura argumentativa, etc. Els set elements que cal potenciar per a possibilitar la ràpida adquisició d'una competència lectora funcional són: el lèxic internacional, el lèxic panromànic, les correspondències fonètiques i ortogràfiques, les grafies i la seua pronunciació, les estructures sintàcti-

ques, els elements morfosintàctics i els prefixos i sufixos. A partir d'ells és possible dur a terme una descripció tipològica general de les llengües romàniques i la seua comparació. El marc teòric enunciat per Klein i Stegmann aviat fou aprofitat per altres autors del projecte EuroComRom, que elaboraren manuals específics per al desenvolupament de la competència lectora en cadascuna de les llengües del tronc romànic. En català, Stegmann i Moranta presentaren en 2007 *Katalanisch express: sofort Katalanisch lesen durch Ihre Brückensprache*, una obra en què l'aprenentatge consistia en l'enfrontament directe amb els textos seguint la metodologia d'EuroComRom. El llibre constava de tres blocs amb sis textos i un apartat de revisió gramatical cadascun, a més de dos textos addicionals. En cada lliçó, l'alumne llegeix un text i en tradueix una part a la seua llengua de referència, alhora que en comenta els aspectes tipològics més rellevants. Amb l'excepció dels apartats situats a la fi de cada bloc, l'obra defuig qualsevol explicitació de la gramàtica i l'aprenentatge memorístic previ a l'acarament amb els textos. L'adquisició de les nocions gramaticals es realitza mitjançant el mètode deductiu, a partir de les hipòtesis que els coneixements previs de l'alumne li poden permetre llançar sobre un idioma tipològicament tan pròxim al seu.

2.2 ADQUISICIÓ I APRENTATGE DEL CATALÀ

Un altre fenomen que ha despertat cert interès entre els romanistes germanoparlants és el de l'adquisició i l'aprenentatge del català com a primera i segona llengua als països de parla catalana, així com el seu ensenyament a les universitats alemanyes. Aquesta temàtica ha generat un nombre important de dissertacions acadèmiques² que convé repassar amb deteniment. En els anys vuitanta, tres joves estudiants alemanyes dedicaren les seues tesis de llicenciatura a analitzar la situació del català a les institucions d'ensenyament del domini lingüístic. Jungbluth amb *Das Katalanische an den Schulen Barcelonas heute* (1985) i Rempp amb *Sprache und Schule in Katalonien* (1986) examinaren la presència de la nostra llengua a les escoles de Barcelona entre els alumnes provinents de Catalunya i els descendents dels emigrants espanyols i estrangers, mentre que Haffmann indagà la realitat del català als centres educatius de

2. Alguns d'aquests treballs estan disponibles per a consulta a les universitats on foren elaborats (cf. Fernández 1997, 2000, 2002).

la Catalunya Nord en *Katalanisch in den Bildungseinrichtungen des Roussillon* (1985). No obstant això, l'obra més destacada en aquesta línia fou la tesi doctoral que Münch presentà en 2003 i que es publicaria tres anys més tard amb el títol de *Sprachpolitik und gesellschaftliche Alphabetisierung. Zur Entwicklung der Schreibkompetenz in Katalonien seit 1975*, un exhaustiu treball de recerca sobre la incidència de la política lingüística, escolar i mediàtica sobre l'adquisició de la competència escrita entre els estudiants catalans en les gairebé tres dècades posteriors a la dictadura franquista.

L'aprenentatge del català a les universitats alemanyes també ha suscitat la reflexió dels romanistes d'aquell país. En 1986, Windsheimer deliberà en la seua tesi de llicenciatura *Kriterien des innerromanischen Spracherwerbs am Beispiel des Französischen und Katalanischen* sobre les possibilitats de l'aprenentatge del francès i el català a partir dels coneixements previs d'altres llengües romàniques. El director d'aquest treball, Horst G. Klein —coordinador amb Stegmann del projecte EuroComRom—, tutelaria anys després recerques semblants sobre l'aprenentatge basat en el desenvolupament de la competència lectora mitjançant la utilització d'idiomes pont tipològicament propers a la llengua estudiada, com ara *Das Problem der Transfersprache beim innerromanischen rezeptiven Spracherwerb – am Beispiel des Katalanischen* (2006) de Kimmel o *Spanisch versus Französisch als Brückensprache zum Leseverständnis des Katalanischen* (2006) de Nöcker. I també seguí aquesta línia Müller-Lancé en la seua tesi d'habilitació *Der Wortschatz romanischer Sprachen im Tertiärsprachenerwerb* (2003), en què observà l'adquisició del vocabulari a partir del repertori lèxic de l'idioma matern de l'alumne.

Un cas únic, el representa el treball de Grüner *Die Motivation zum Erwerb des Katalanischen bei Deutschsprachigen* (2006), pioner en l'estudi de les motivacions dels alumnes germanoparlants per a aprendre català, que cerca les raons del seu apropament al nostre idioma en qüestions tant d'índole lingüística com social.

3. L'APORTACIÓ ALEMANYA ALS NOUS CORRENTS D'INVESTIGACIÓ EN LINGÜÍSTICA CATALANA

Les darreres dècades han estat testimonis de l'aparició de tot un seguit de nous marcs teòrics i perspectives metodològiques des de les quals hom ha abordat l'estudi d'aspectes del llenguatge humà que fins aleshores havien estat bandejats de la reflexió científica. Disciplines com la pragmàtica, l'anàlisi discursiva, la lingüística

computacional, la fraseologia o la lingüística de corpus han vingut a ocupar la posició predominant en els interessos dels romanistes que històricament havien acaparat la descripció gramatical sincrònica i diacrònica de la llengua escrita o els estudis dialectològics. L'adopció d'aquests nous paradigmes també ha afectat la catalanística alemanya, que ha generat un nombre gens menyspreable de monografies i articles adscrits al que podríem anomenar genèricament els nous corrents d'investigació en lingüística. Entre una nòmina tan extensa de treballs esmentarem només aquells que han deixat més petjada en el desenvolupament de la lingüística catalana aportant-hi una perspectiva diversa i enriquidora.

3.1 PRAGMÀTICA, LINGÜÍSTICA TEXTUAL I ANÀLISI DISCURSIVA

Incloem en aquest apartat tan ampli com heterogeni els estudis que tenen per objecte l'anàlisi de la llengua oral i el discurs. Els treballs que examinarem estan realitzats a partir de teories sorgides com a conseqüència directa del gir pragmàtic dels anys 70, que comportà l'abandó dels models formalistes de descripció gramatical i l'assumpció de nous modes de representació que pogueren donar compte dels diversos fenòmens que caracteritzen la parla viva. L'adscripció de les obres que comentarem a un únic camp de recerca resulta problemàtica; per tant, cal entendre que la seua ordenació en aquest capítol atén a raons pràctiques i pretén ser un fil conductor més que no una divisió clara i rigorosa.

3.1.1 Estudis sobre pragmàtica i lingüística textual

La recerca en llengua alemanya sobre la pragmàtica del català s'ha referit bàsicament a quatre aspectes: els actes de parla, la cortesia, la modalitat oracional i la dixi. La primera monografia elaborada des d'aquesta orientació metodològica fou la tesi doctoral de Hartmann *Der Sprachkonflikt in Catalunya-Nord aus der Perspektive engagierter Katalanisten* (1980), un estudi del conflicte lingüístic a la Catalunya del Nord a través de l'anàlisi pragmàtica i sociolingüística del discurs dels catalanistes rossellonesos. Aquest treball, que incorporava a l'anàlisi del discurs oral referències a fenòmens com els actes de parla indirectes, les pressuposicions, l'organització conversacional, la modalització o les estructures argumentals, representà un dels primers

intents realitzats des de l'estranger d'incorporar la Filologia Catalana als nous corrents de recerca arribats del món acadèmic anglosaxó.

De la teoria dels actes de parla, també se n'ocupà la tesi de llicenciatura de Meyer dedicada a l'estudi de la cortesia i les fórmules expressives de disculpa *Sprechakte der Entschuldigung im Sprachvergleich Spanisch-Katalanisch* (2003), que examinà les actituds socials i les estratègies comunicatives d'un grup de parlants catalans bilingües mitjançant l'anàlisi estilisticopragmàtica de les seues realitzacions orals basades en un qüestionari preestablert. L'estudi de la cortesia i la modalitat oracional en llengua catalana fou també el tema de l'article de Pusch «Die *es quel'c'est que*-Konstruktion und ihre kommunikativen Dimensionen» (2003), on aquest autor analitzava la funció pragmaticodiscursiva de la construcció *es quel'c'est que* en francès i altres estructures paral·leles en els idiomes romànics. No obstant això, Pusch no fou el primer romanista alemany a acarar-se amb l'estudi d'una modalitat oracional en català. En 1983, Lüdtke havia provat d'establir els criteris formals i semàntics per a la descripció de la modalitat exclamativa amb «Les exclamatives en catalan». L'article anava més enllà de les preteses aspiracions de l'autor de fer una caracterització general i classificació de les exclamatives «sans aspirer à l'exhaustivité» (Lüdtke 1983: 67) i descrivia amb detall els seus principals aspectes prosòdics, lèxics, morfològics i sintàctics.

La part de la pragmàtica que més ha interessat els romanistes alemanys ha estat, sens dubte, la dixi en les seues diverses variants. Tres obres destaquen especialment en aquest àmbit. En «La categoria temporal del verb català i el problema del temps en la dimensió textual» (1979) Eberenz tractà d'oferir un nou enfocament de la categoria temporal verbal, segons el qual els morfemes temporals haurien de ser estudiats, dins el text, tenint en compte la seua funció comunicativa. D'acord amb aquesta teoria, l'anàlisi del temps en el llenguatge requeriria una revisió minuciosa de les relacions temporals entre oracions com a mecanisme de cohesió textual a partir de l'examen de l'estructura profunda de les seqüències d'un discurs i de la seua interacció semàntica i cronològica. Una dècada més tard, Thielemann feia en «Zum diachronischen Wandel der phorischen Markierung (*φ-marking*) beim katalanischen Relativum» (1998) un estudi diacrònic dels marcadors fòrics de concordança a partir de l'observació del pronom relatiu en la seua funció de díctic intratextual, que mostrava una multiplicitat de formes pronominals i de relacions entre l'antecedent i el relatiu en els diversos períodes de la llengua. L'evolució que va de les formes originals llatines a les del català actual està marcada per la defectivitat formal i la gramaticalització que portaren a la

neutralització de les formes flexionades llatines de subjecte i CD en el pronom invariable *que*, i la consegüent desaparició de la funció de represa del marcador categorial fòric. Amb tot, l'aportació més destacada sobre la dixi catalana ha estat *Pragmatik der Demonstrativpronomina in den iberoromanischen Sprachen* (2005) de Jungbluth,³ que descriu i compara l'ús dels demostratius del català, l'espanyol i el portuguès de Brasil d'acord amb variables com el context comunicatiu i l'espai temporal, social, discursiu i textual. Als capítols dedicats al català, l'autora dóna compte dels diferents valors díctics (local, temporal i textual) dels demostratius en els parlars centrals i de la variació diatòpica en el seu ús que es dóna als dialectes de les perifèries de Barcelona, Tarragona i València.

L'estudi dels pronoms i altres unitats amb funció marcadora o estructuradora també ha estat objecte d'altres treballs de recent aparició, com l'article «Die neutralen Pronomina *ell*, *això*, *allò*, *açò* und *ço* in unpersönlicher Konstruktionen in diachroner und dialektaler Variation» (2006) de Hinzelin sobre l'ús del pronoms neutres catalans en construccions impersonals des de la perspectiva de la variació diacrònica i dialectal.⁴ Aquest autor revisa l'ús dels neutres en els parlars baleàrics actuals i en l'evidència escrita dels diccionaris elaborats a l'entorn de l'any 1500. Davant els problemes que planteja la consideració dels pronoms neutres com a autèntics expletius, Hinzelin proposa una anàlisi de la forma *ell* en posició inicial com un marcador discursiu sorgit d'un procés avançat de gramaticalització i reflexiona sobre l'ús expletiu del demostratiu *això* en les construccions copulatives. L'anàlisi de trets com la congruència entre pronom i verb, la distribució oracional, la modificació de les relacions sintàctiques, etc., permet Hinzelin d'interpretar en molts casos les formes *ell* i *això* sense referent explícit com a elements gramaticalitzats amb una funció discursiva identificable a partir del context comunicatiu.

La gramaticalització ha estat el punt de trobada de molts altres treballs d'autors alemanys en llengua catalana. En 1957, Seifert comparava els valors dels verbs *habere*

3. Aquesta obra s'emmarca en el projecte d'investigació sobre la dixi temporal i local de les llengües romàniques «Lokale und temporale Deixis in den romanischen Sprachen - Geschichte und Variation» que es desenvolupa a la Universitat de Tübingen des de l'any 2000 i on Jungbluth coordina la part referida a la dixi local dels idiomes iberoromànics. Per a més informació, vegeu la web del projecte: <<http://www.sfb441.uni-tuebingen.de/b9/>>.

4. Aquest treball s'emmarca en el projecte «Entwicklung und Variation expletiver Subjektspronomina in den romanischen Sprachen» («Desenvolupament i variació dels pronoms expletius en funció de subjecte en les llengües romàniques») de la Universitat de Constança.

i *tenere* en català incloent entre els seus usos la funció d'auxiliar per a la construcció de perífrasis modals d'obligació i probabilitat. Pocs anys després, Schlieben-Lange tractava aspectes relacionats amb la gramaticalització dels verbs auxiliars i modals en *Okzitanische und katalanische Verbprobleme* (1971). A finals dels anys vuitanta, Lehmann publicà en col·laboració amb Aguado un estudi titulat «Zur Grammatikalisierung der Klitika im Katalanischen» (1989), en el qual, partint d'una concepció àmplia de la gramaticalització, pretenien determinar el grau en què aquest fenomen és present en els pronoms clítics del català. La consideració de sis paràmetres (tres de paradigmàtics i tres de sintagmàtics) que ajuden a aclarir de quina manera són presents en els clítics alguns trets propis dels processos de gramaticalització —com la pèrdua de substància semàntica, la reducció del cos fonètic del pronom o la limitació de la seua capacitat combinatòria— permet a aquests autors d'explicar la naturalesa dels pronoms febles clítics com una subcategoria o subsistema a mitjan camí entre els valors lèxics i els purament gramaticals de la llengua.

També Fischer es dedicà a la gramaticalització pronominal amb «Degrammaticalisation or the historical distribution of the epenthetic vowel in object pronouns» (2006), un treball que examinava la distribució dels pronoms clítics i la seua alterança formal en la història de la llengua. En aquesta obra, la variació formal del clític i l'aparició d'una vocal epentètica en determinats casos apareixen descrites com el resultat de fenòmens de caràcter no només fonològic, sinó també morfològic i sintàctic, sistematitzables a partir de l'arquitectura gramatical de la Morfologia Distribuïda (*Distributed Morphology*).

La línia de recerca encetada en 1971 per Schlieben-Lange sobre la gramaticalització dels lexemes verbals en català trigà a donar els seus fruits, però demostrà ser molt productiva. En 1996, Thiele estudià en «Zur Rolle der Grammatikalisierungsmechanismen bei der Herausbildung repetitiver Verbalperiphrasen in der Iberoromania» la incidència de mecanismes com la metaforització i l'analogia per a la transformació de lexemes verbals en elements gramaticals de repetició que són utilitzats per a la creació de perífrasis verbals. Com a tret distintiu del català, Thiele apunta que és l'únic idioma romànic que compta amb una sola construcció amb verb auxiliar (*tornar*) per a indicar que una acció es repeteix una única vegada. També Pusch s'ocupà dels processos de gramaticalització que donen lloc a perífrasis verbals. En «(Alltags-) Sprachliche Kreativität und Grammatikalisierung diskutiert an Beispielen aus der katalanisch-gaskognischen Morphosyntax», aquest autor descrigué la formació del

perfet perifràstic català com un «temps de passat singular» (Pusch 1997: 285) que s'explicava com el resultat d'un procés de creació lingüística espontània que aparegué per primera vegada als textos escrits del segle XIII i començà a experimentar un procés de gramaticalització que sembla haver-se completat cap a la meitat de la centúria següent. A les perífrasis temporals en català dedicà Radatz l'article «La perífrasis <VADO + infinitivo> en castellano, francés y catalán» (2003), amb el qual provà de demostrar el caràcter netament català de la forma analítica de futur amb el present del verb *anar*. Segons l'autor, aquesta perífrasi, que ha existit en castellà i francès durant segles, s'explica com l'evolució normal d'un procés de gramaticalització que només ha tingut lloc de forma molt tardana en el nostre idioma per causes que poden explicar-se com a motivacions internes de la llengua. Contràriament al que sostenen la majoria dels gramàtics catalans, Radatz afirma que és possible trobar indicis històrics d'aquesta forma perifràstica en el català de diverses èpoques i que la revisió dels quatre estadis d'evolució experimentats per la forma castellana <*ir* + infinitiu> pot ajudar a explicar l'emergència de la construcció paral·lela en català.

Finalment, no podem deixar de banda les aportacions de Steinkrüger, el lingüista que més treballs ha dedicat a l'estudi de la gramaticalització dels verbs catalans. Des de l'aparició de la seua tesi de llicenciatura *Zur internen Entwicklung des Katalanischen während der Decadència am Beispiel des Verbalsystems* (1994), Steinkrüger s'ha aplicat amb diligència a l'anàlisi dels processos de gramaticalització dels verbs auxiliars i copulatius durant l'època de la Decadència. Així, en l'article «Grammatikalisierung von Auxiliaren und Copulae im Katalanischen der Decadència» (1995), que incorporava els resultats d'aquell primer treball acadèmic, l'autor descrigué les diferències tipològiques entre el català contemporani i el medieval a partir dels desenvolupaments que es produïren entre els segles XVI i XVIII en construccions perifràstiques com <*haver* + participi> per a la formació del pretèrit indefinit, <*anar* + infinitiu> per al pretèrit perfet, <*tenir* + participi + CD> amb valor aspectual resultatiu o *estar* com a verb copulatiu. Steinkrüger estudia l'evolució dels valors d'*haver*, *tenir*, *ésser/ser*, *estar* (i els copulatius *romandre*, *restar* i *quedar*), *anar* i de la concordança entre participi i CD en les construccions amb pretèrit indefinit, i determina que en tots els casos s'han operat diferents processos de gramaticalització que, en distint grau, han portat a la dessemantització progressiva d'aquests verbs i l'assumpció de funcions purament gramaticals, dins de perífrasis de diversa naturalesa. Com a principal conclusió, Steinkrüger postula l'existència de tres canals de gramaticalització típics en català: 1) marcador

aspectual > marcador temporal (*haver*); 2) verb locatiu > verb copulatiu (*estar*); 3) verb de moviment > marcador aspectual > marcador temporal (*anar*).

En 1997, Steinkrüger publicà «Zur Grammatikalisierung der *haben*-Verben im Katalanischen», que examinava el procés de gramaticalització dels verbs *haver* i *tenir* en els seus diferents usos perifràstics en comparació amb construccions semblants en francès, italià, romanès i sard. Aquest treball, que reprenia una temàtica iniciada quatre dècades abans per Seifert (1957), demostrava la interdependència existent entre aquests dos lexemes, ja que el desplaçament d'*haver* del seu valor lèxic inicial cap a noves funcions —com la d'auxiliar per a la construcció del perfet i com a morfema lligat per a la formació del futur— sembla haver propiciat l'adopció per part de *tenir* de trets lèxics i gramaticals (temporals i aspectuals) que havien correspost a *haver* des de l'època medieval.

La tesi doctoral que Steinkrüger defensà en 2000 i publicà en 2004 amb el títol de *Das Katalanische in der frühen Neuzeit: Untersuchungen zur Grammatikalisierung von Auxiliaren und Kopulae in Selbstzeugnissen der Epoche* significà la culminació dels seus estudis sobre els processos de gramaticalització dels verbs catalans. En la part principal de l'obra, l'autor analitzà els diferents processos de formació d'estructures amb valor copulatiu, temporal o aspectual a partir de combinacions amb verbs gramaticalitzats: construccions amb verbs copulatius (*ésser/ser, estar, restar, romandre, quedar*), perífrasis amb *haver* i *tenir*, variació en l'auxiliar del perfet analític i expressions amb *venir* i *anar* seguit d'infinitiu i gerundi. L'aportació d'aquest autor és rellevant per dues raons: d'una banda, permet traslladar al català un universal lingüístic segons el qual certs verbs —com, per exemple, aquells que indiquen moviment (*anar, venir, tornar*)— estan destinats a patir un procés de gramaticalització que els farà especialment aptes per a assumir determinats valors temporals o aspectuals, dins de construccions perifràstiques; de l'altra, l'observació dels processos de gramaticalització dels copulatius i els auxiliars des d'una perspectiva diacrònica i a partir d'un extens corpus documental i la comparació amb els processos que s'esdevenen paral·lelament en altres llengües com l'espanyol i el portuguès permet a Steinkrüger d'ubicar tipològicament el català entre els idiomes iberoromànics.

Un últim aspecte de la lingüística textual del català que ha interessat els romanistes alemanys té a veure amb els marcadors oracionals. Es tracta d'un fenomen encara poc estudiat del qual només podem destacar l'article dut a terme per Uhlig en col·laboració amb Piquer «Sobre els marcadors discursius en el relat: una aproximació

contrastiva català/alemany» (2001), que revisa el paper dels marcadors en l'organització discursiva des del punt de vista de la seua utilització en el gènere narratiu. En la part més interessant del treball, els autors defineixen les funcions dels marcadors discursius com a elements d'integració lineal i n'estableixen una taxonomia. L'anàlisi comparada de les partícules que poden fer aquestes funcions en català i alemany fa possible la identificació de quatre diferents tipus de relació atenent a les divergències formals i les variables semanticopragnàtiques del seu ús.

3.1.2 Estudis sobre anàlisi conversacional i llengua oral

Encara que la major part dels estudis alemanys sobre el català oral es concentren en els últims quinze anys, el primer treball que recollí dades sobre la llengua col·loquial parlada a Catalunya fou l'obreta de Sponer *Katalanische Mundarten* (1935), un quadernet que reproduïa la transcripció d'una gravació inclosa en una sèrie d'estudis dialectals romànics de l'Institut de Fonètica de la Universitat de Berlín, que deixa testimoni de l'enorme interès que l'estudi del català despertà entre els romanistes de començaments del segle xx (cf. Klaiber 1937: 424-434; Kaminsky 1991; Berkenbusch & Bierbach 1997: 124-127). Calgueren gairebé cinquanta anys perquè una altra autora alemanya tornés a interessar-se per l'estudi del català col·loquial.⁵ Es tractava de Hartmann (1980), que a l'obra abans esmentada realitzà un estudi pragmalingüístic d'un corpus d'entrevistes sobre el conflicte lingüístic a la Catalunya del Nord. D'aleshores ençà, la recerca a l'entorn de la llengua oral s'ha dut a terme des de molt diversos punts de vista. En 1982, Eberenz revisà en «Diàleg i llenguatge col·loquial al *Tirant lo Blanch*» la parla popular en la literatura i la tradició escrita. Jungbluth hi dedicà una part de la seua monografia sobre el gènere dels llibres de família *Die Tradition der Familienbücher* (1996), que subratllava en aquestes obres la seua representació fidel del llenguatge popular català en una època marcada pel retrocés cultural i el declivi polític. I aquesta mateixa autora es féu ressò de la figura del nunci o missatger en la Catalunya rural del segle XVIII i la pràctica de la lectura en veu alta i la reoraltzació

5. Cal no oblidar, tanmateix, la publicació de l'article «La discrepància entre la llengua escrita i la llengua parlada. Un problema essencial del català d'avui i de demà» de Haensch l'any 1976, que, si bé no està dedicat, estrictament parlant, a l'anàlisi del català oral, sí té el mèrit d'haver estat un dels primers treballs d'un autor estranger que posà sobre la taula la necessitat de donar un tractament diferenciat a l'estudi de la llengua parlada i analitzar les causes de la variació lingüística derivades dels usos orals.

dels textos escrits en «Die Praxis der Reoralisierung: zur Funktion des Boten im ländlichen Katalonien des 18. Jahrhunderts» (1997).

Una perspectiva més actual de l'anàlisi de la llengua col·loquial en el català contemporani, l'han oferta autors com Wesch, Berkenbusch i Pusch. El primer dedicà dos articles a l'estudi de les diferències entre les formes oral i escrita del català —«Elemente des gesprochenen Katalanisch» (1994) i «Algunes divergències entre el català parlat (o col·loquial) i el català escrit» (2000)— i exposà les principals característiques de la llengua oral destacant, en primer lloc, els trets de caràcter universal que comparteix amb tots els parlars del tronc romànic i, en segon, aquells que són exclusius de la llengua catalana. Per la seua part, Berkenbusch realitzà una aportació realment innovadora a l'estudi de la conversa oral als mitjans de comunicació amb la seua tesi d'habilitació *Hörer beraten Hörer: Gesprächorganisation und Verfahren der mündlichen Textproduktion* (2002). Aquesta obra estudiava la llengua de l'àmbit radiofònic a partir de tres programes d'emissores en llengua espanyola, catalana i francesa, en els quals la interacció es basava en la participació dels radiooients que trucaven per demanar o donar informació sobre els temes proposats. En la part referida al català, Berkenbusch dugué a terme una anàlisi pragmaticodiscursiva del corpus de converses seleccionades de l'espai *La nit dels ignorants* de Catalunya Ràdio, parant esment tant a les característiques del programa, el moderador i els radiooients com a aspectes de l'anàlisi conversacional com ara la construcció del discurs, la distribució de les seqüències, les referències als interlocutors i l'objecte de la conversa, les seqüències metacomunicatives i els silencis en el diàleg. També en 2002, Pusch donà a conèixer el seu article «A survey of spoken language corpora in Romance», on feia un sondeig dels corpus orals dels idiomes romànics. Al breu apartat dedicat a les «llengües iberoromàniques menors» són esmentades cinc obres de referència per a l'estudi del català col·loquial, entre les quals trobem la monografia de l'alemanya Berkenbusch *Sprachpolitik und Sprachbewußtsein in Barcelona am Anfang dieses Jahrhunderts* (1988) i el recull *Katalanisch I. Debats radiofònics «Parlem-ne» (Ràdio Quatre)* (1985) editat per Guàrdia, dins la sèrie «Bielefelder Text-Corpora romanischer Sprachen» («Corpus textuals de les llengües romàniques de Bielefeld»). La darrera aportació de Pusch a l'estudi de la llengua parlada fou «Relative pronoun reduction and resumptive pronouns in spoken Catalan. A corpus-based study» (2006), on donà compte d'aspectes diversos del tractament de les construccions de relatiu en el català oral a partir de l'aprofitament de les dades contingudes al *Corpus de Català Contemporani* (CUB).

3.2 LINGÜÍSTICA DE CORPUS

Els treballs sobre lingüística de corpus del català realitzats als països de parla alemanya segueixen, bàsicament, dues orientacions: d'una banda, l'elaboració i l'anàlisi de corpus informatitzats de la llengua catalana i, de l'altra, la utilització d'aquestes bases de dades per a l'estudi empíric d'aspectes diversos del nostre idioma., dins de la primera tendència se situen un treball de Pusch en què avalua els repertoris lingüístics romànics i catalans —«A survey of spoken language corpora in Romance» (2002)— i un article recent, «Les corpus de linguistique romane en pays germanophones. Bilan et perspectives» (2007), en què, entre altres obres, examina el recull de textos orals radiofònics elaborat per Guàrdia (1985).

Pel que fa als treballs basats en l'aprofitament de la informació aplegada als corpus lingüístics de referència, cal parar esment d'algunes de les obres esmentades més amunt. Entre altres estudis duts a terme mitjançant la utilització d'aquestes bases de dades trobem el de Steinkrüger (2004) sobre la gramaticalització dels verbs copulatius i auxiliars i el de Pusch (2006) sobre la formació de les clàusules de relatiu en la llengua oral, o les recerques efectuades per van Lawick (2001, 2006a, 2007) a partir de corpus lingüístics paral·lels. També Fischer (2005) i Hinzelin (2007) han fonamentat sengles recerques sobre la posició dels pronoms clítics en les llengües romàniques en l'anàlisi de corpus lingüístics diacrònics.

3.3 LINGÜÍSTICA I NOVES TECNOLOGIES

La Romanística alemanya ha analitzat les relacions entre l'estudi del català i l'ús de les noves tecnologies des d'una doble perspectiva: d'una banda, examinant la presència del català als mitjans de comunicació de masses; i de l'altra, donant compte de la utilització de les aplicacions informàtiques i Internet per a l'aprenentatge de la llengua i la cultura catalanes entre els estudiants germanoparlants. Al primer apartat pertanyen treballs com la tesi de llicenciatura de Malsch sobre la norma lingüística en els mitjans de comunicació catalanoparlants titulada *Normierung in den katalanischsprachigen Massenmedien* (1991), la monografia ja esmentada de Berkenbusch (2002) dedicada a l'anàlisi pragmaticodiscursiva de les converses telefòniques d'un programa de ràdio i l'article de Wieland «Bidirektionale Grenzüberschreitungen - Jugendsprache

in modernen Kommunikationsmedien zwischen Katalanisch und Spanisch», que explora en la llengua dels joves als mitjans de comunicació a partir de les realitzacions lingüístiques en català i espanyol en mitjans com l'internet o la telefonia mòbil d'un grup de cent quaranta-quatre joves bilingües. Aquesta perspectiva innovadora li permet fixar alguns dels trets característics del sociolecte mediàtic dels joves catalans, com ara la simulació de l'escriptura fonètica, l'existència d'homografies compartides pel català i l'espanyol, el préstec o la creació de formes onomatopèiques i noves abreviatures. En una línia molt semblant, Ebner publicà en 2002 un estudi titulat «Die katalanische Computersprache» sobre el llenguatge informàtic en català, en el qual comparava la terminologia catalana amb la del francès i l'espanyol, i descrivia el procés de formació d'aquesta com el producte d'un moviment creatiu en què han participat en diferent mesura institucions acadèmiques i polítiques, fabricants i distribuïdors de programes informàtics, traductors i usuaris de tot el domini lingüístic.

La popularització de les noves tecnologies i les seues creixents possibilitats d'aplicació a l'estudi de les llengües modernes s'han fet especialment patents en els últims anys. Un dels primers a fer-se ressò d'aquest fenomen fou Lustig, que en 1995 presentà l'article «Internet für Katalanisten» en el qual donava compte dels principals recursos a l'abast dels internautes de, dins i fora dels Països Catalans interessats a conèixer aspectes de la cultura d'aquests territoris. Aquesta primera referència, que no deixava de ser un recull molt breu d'adreces electròniques i servidors per a usuaris que tot just començaven a familiaritzar-se amb l'ús de les autopistes de la informació, trigà poc a trobar contestació. En 1997, Pusch publicà en col·laboració amb Centellas «Katalanisch lernen am Computer», en el qual feia una revisió crítica dels materials informàtics existents —en disquet, CD-rom i en xarxa— per a l'aprenentatge computeritzat de la llengua catalana. A partir de 1999, les publicacions sobre les filologies romàniques i Internet han estat una constant. Entre els principals treballs d'aquestes característiques paga la pena esmentar l'article de crítica bibliogràfica de Pusch «*Internet für Philologen und Romanistik im Internet - Vademecums für den Cyberspace*» (1999) i els manuals *Romanistik im Internet* (1999) de Gabriel *et alii* i *Internet für Romanisten* (2000) de Lustig i Tiedemann, que recullen adreces electròniques on l'usuari troba informació sobre la llengua, la literatura, la cultura o els mitjans de comunicació dels països de parla catalana.

Un comentari a banda mereix la tesi de llicenciatura de Lotz *Romanische Sprachen im Internet* (1999a), en la qual l'autora repassa amb rigor les planes web que ofereixen

materials per a l'aprenentatge del català i la consulta de dubtes lingüístics. L'obra inclou un comentari sobre les possibilitats de la utilització del tàndem lingüístic per correu electrònic i el xat com a eina per a l'aprenentatge actiu del català i com a font de dades per a l'estudi de la llengua col·loquial.

3.4 FRASEOLOGIA I PAREMIOLOGIA

Si bé la incorporació de la fraseologia i la paremiologia a la lingüística hispànica ha estat molt tardana en comparació amb altres disciplines, l'interès per les combinacions lèxiques fixes és gairebé tan antic com la reflexió científica sobre el llenguatge. En la Romanística alemanya, la primera referència a les frases fetes del nostre idioma, la trobem a l'obra de Gottschalk *Die bildhaften Sprichwörter der Romanen* (1935), que al seu segon volum recull diverses desenes de proverbis populars catalans. Gottschalk analitza aquestes parèmies a partir de la imatge metafòrica sobre la qual estan construïdes i les compara amb altres estructures paremiològiques semblants d'altres llengües. També l'etnolingüista Giese hi féu un acostament, dedicant l'article «Sobre algunes fórmules finals tradicionals de rondalles populars catalanes» (1953) a l'estudi contrastiu de les parèmies amb funció pragmaticotextual de cloenda recollides en les narracions de Joan Amades i de les expressions equivalents en espanyol, italià, albanès, romanès, friülès, gascó i francès. Amb tot, les monografies sobre paremiologia catalana només esdevingueren freqüents a partir dels anys vuitanta. A la fi d'aquesta dècada trobem tres aportacions importants a l'anàlisi diacrònica dels proverbis catalans. La primera fou la tesi doctoral de Lassen *Das katalanische Sprichwort: Literarische Tradition und umgangssprachlicher Gebrauch* (1988), on s'abordava l'estudi de la forma i funció dels proverbis des d'una triple perspectiva: atenent als seus trets prosòdics, sintacticosemàntics i estilístics; a la seua variació formal i funcional; i a la seua funció pragmaticodiscursiva. L'aspecte més innovador d'aquesta obra té a veure amb la identificació del valor comunicatiu del proverbi com a marcador d'estructuració i progressió temàtica de la conversa. L'anàlisi de les funcions pragmàtiques dels proverbis també formà part d'un segon treball d'aquesta autora, «Wer der Gemeinschaft dient, der dient niemandem. Welche Funktionen haben Sprichwörter in Eiximenis *Regiment de la cosa pública?*» (1989), en el qual Lassen avaluà la utilització de les formes populars com a mecanismes argumentatius per part de Francesc Eiximenis en els capítols

proverbials del *Regiment de la cosa pública* i donà compte de les reminiscències en la parla popular d'algunes de les fórmules fixades per la tradició proverbial catalana dels segles posteriors. La tercera aportació d'aquesta sèrie fou l'article «*Proverbia arabum* — Eine altkatalanische Sprichwörter- und Satzensammlung» de Mettmann (1989), que contenia l'edició crítica d'un proverbiari català inèdit del segle XIV que aplegava 392 sentències, proverbis i fórmules proverbials de gran interès per a la història de la llengua i la cultura catalana medieval.

L'aportació més recent a la paremiologia catalana, la realitzà Dölen amb la seua tesi de llicenciatura *Die Frau im Sprichwort* (1995), on comparà la representació lingüística de la dona i les relacions de gènere en les tradicions proverbials i paremiològiques italiana, catalana i espanyola.

Els treballs de fraseologia en sentit estricte, és a dir, aquells dedicats a les combinacions lèxiques d'abast inferior a l'oració, han tingut dos diferents desenvolupaments. El primer es troba representat en les obres d'anàlisi contrastiva i traducció de les unitats fraseològiques de Turover i van Lawick; el segon correspon al mètode històric-descriptiu d'Eberenz. La significació del treball de Turover «Übersetzung und kontrastiv-konfrontative Forschungen» (1976) deriva del fet que és el primer intent de traslladar al català les propostes metodològiques de la fraseologia soviètica que llavors començaven a arribar a l'RDA. L'autor realitza un estudi comparat de les locucions prepositives i adverbials del català i l'espanyol contingudes a la novel·la de Terenci Moix *Onades sobre una roca deserta* a partir de la seua equivalència fraseològica i identifica els graus i tipus de correspondències entre les locucions d'ambdues llengües. La traducció dels fraseologismes també ha estat el tema recurrent dels treballs de recerca duts a terme per van Lawick. Entre les seues aportacions fonamentals trobem la seua tesi doctoral, dedicada a l'estudi de les unitats fraseològiques a partir d'un corpus multilingüe basat en diferents versions d'una peça teatral de Bertolt Brecht (van Lawick 2005), la monografia *Metàfora, fraseologia i traducció. Aplicació als somatismes en una obra de Bertolt Brecht* (2006b) i els articles «La traducció dels fraseologismes: uns exemples de Bertolt Brecht» (2000) i «Phraseologie und Übersetzung unter Anwendung von Parallelkorpora» (2007).

Finalment, Eberenz analitzà en «Les locucions verbals en la prosa de Ramon Llull» (1984) una sèrie de fórmules verbals lexicalitzades corresponents al que avui anomenem locucions verbals i construccions amb verb suport, de les quals l'autor subratlla com a trets distintius el caràcter fix i el significat idiomàtic. Crida l'atenció

que en aquest article ja apareguen referències a les qüestions que han centrat el debat entorn de la fraseologia durant tota l'última dècada del passat segle: les locucions com a part de la norma i del sistema de la llengua, l'existència de diferents graus de fixació i lexicalització de les combinacions estables de mots, la gramaticalització, l'especialització semàntica, el significat no composicional i la idiomàticitat.

FERRAN ROBLES I SABATER
Universitat de València

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BERKENBUSCH, G. (2002) *Hörer beraten Hörer: Gesprächsorganisation und Verfahren der mündlichen Textproduktion*, Tübingen, Stauffenburg.
- BERKENBUSCH, G. & C. BIERBACH (1997) «La filologia romànica alemanya i el seu interès per la llengua catalana», *Treballs de sociolingüística catalana*, 13, pp. 123-147.
- BRUMME, J. (1997 [2007²]) *Praktische Grammatik der katalanischen Sprache*, Wilhelmshof, Egert.
- BRUMME, J. & E. BERNAL (2006) *Übungsbuch zur Katalanischen Grammatik*, Wilhelmshof, Egert.
- BRUMMER, R. (1975) *Katalanische Sprache und Literatur: Ein Abriss*, Munic, Fink.
- DÖLEN, Y. (1995) «Die Frau im Sprichwort. Zur sprachlichen Repräsentation der Geschlechterverhältnisse im Italienischen», *Katalanischen und Spanischen*, Universität de Frankfurt, tesi de llicenciatura.
- EBERENZ, R. (1979) «La categoria temporal del verb català i el problema del temps en la dimensió textual», dins *Estudis de Llengua i Literatura oferts a R. Aramon i Serra en el seu setantè aniversari*, vol. 1, Barcelona, Curial, pp. 172-180.
- (1982) «Diàleg i llenguatge col·loquial al *Tirant lo Blanch*», dins L. López (ed.), *Miscel·lània de estudis hispànics*, 1, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 55-67.
- (1984) «Les locucions verbals en la prosa de Ramon Llull», dins J. Massot (coord.), *Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit*, 1, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 9-41.
- EBNER, K. (2002) «Die katalanische Computersprache», *Zeitschrift für Katalanistik*, 15, pp. 91-115.

- FERNÀNDEZ, E. (1997) «50 anys de tesis i tesines sobre temes catalans als països de parla alemanya (1945-1996)», *Zeitschrift für Katalanistik*, 10, pp. 130-159; (2000) 13, pp. 202-205; (2002) 15, pp. 193-194.
- FISCHER, S. (2005) «The use of diachronic data within the generative framework: exemplarily shown on the basis of Old Romance clitic placement», dins C. Pusch, *et alii* (eds.), *Romanistische Korpuslinguistik*, 11, Tübingen, Narr, pp. 387-400
- (2006) «Degrammaticalisation or the historical distribution of the epenthetic vowel in object pronouns», dins C. Pusch (ed.), *La gramàtica pronominal del català*, Aquisgrà, Shaker, pp. 1-25.
- GABRIEL, K. *et alii* (1999 [2000²]) *Romanistik im Internet*, Bonn, Romanistischer Verlag.
- GIESE, W. (1953) «Sobre algunes fórmules finals tradicionals de rondalles populars catalanes», *Estudis Romànics*, 4, pp. 235-240.
- GOTTSCHALK, W. (1935) *Die bildhaften Sprichwörter der Romanen*, Heidelberg, Carl Winter.
- GRÜNER, N. (2006) «Die Motivation zum Erwerb des Katalanischen bei Deutschsprachigen», Universitat de Passau, tesi de llicenciatura.
- GUÀRDIA, R., ed. (1985) *Katalanisch I. Debats radiofònics «Parlem-ne» (Ràdio Quatre)*, Bielefeld, Universitat de Bielefeld.
- HAENSCH, G. (1976) «La discrepància entre la llengua escrita i la llengua parlada. Un problema essencial del català d'avui i de demà», dins *Problemes de llengua i literatura catalanes. Actes del II Col·loqui Internacional sobre el català*, Barcelona, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 255-274.
- HAFFMANN, K. (1985) «Katalanisch in den Bildungseinrichtungen des Roussillon», Universitat de Hannover, tesi de llicenciatura.
- HARTMANN, C. (1980) «Der Sprachkonflikt in Catalunya-Nord aus der Perspektive engagierter Katalanisten», Universitat de Frankfurt, tesi doctoral.
- HINZELIN, M. O. (2006) «Die neutralen Pronomina *ell*, *això*, *allò*, *açò* und *ço* in unpersönlicher Konstruktionen in diachroner und dialektaler Variation», dins C. Pusch (ed.), *La gramàtica pronominal del català*, Aquisgrà, Shaker, pp. 47-84.
- (2007) *Die Stellung der klitischen Objektpronomina in den romanischen Sprachen: diachrone Perspektive und Korpusstudie zum Okzitanischen sowie zum Katalanischen und Französischen*, Tübingen, Narr.
- HIRSCHMANN, F. G. & M. L. SOLER, eds. (1988 [1992²]) *Moderne katalanische Erzählungen*, Bonn, Romanischer Verlag.

- HUBER, J. (1929) *Katalanische Grammatik: Laut- und Formenlehre, Syntax, Wortbildung*, Heidelberg, Carl Winter.
- JUNGBLUTH, K. (1985) «Das Katalanische an den Schulen Barcelonas heute», Universitat de Frankfurt, tesi de llicenciatura.
- (1996) *Die Tradition der Familienbücher. Das Katalanische während der Decadència*, Tübingen, Niemeyer.
- (1997) «Die Praxis der Reoralisierung: zur Funktion des Boten im ländlichen Katalonien des 18. Jahrhunderts», *Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik*, 108, pp. 87-108.
- (2005) *Pragmatik der Demonstrativpronomina in den iberoromanischen Sprachen*, Tübingen, Niemeyer.
- KAMINSKY, A. (1991): «Einige Aspekte der Einflussnahme der deutschen Katalanistik auf die wissenschaftliche Beschäftigung mit dem Katalanischen in Katalonien», *Sintagma*, 3, pp. 13-23.
- KATALANISCHES KULTURBÜRO (1992) *Katalanische Ortsnamen: Führer des amtlichen Sprachgebrauchst auf den Balearen, in Katalonien und im Land València*, Frankfurt, Domus Editoria Europaea.
- KLAIBER, L. (1937) «Katalonien in der deutschen Wissenschaft», *Spanische Forschungen der Görresgesellschaft*, 6, pp. 411-435.
- KEMMEL, N. (2006) «Das Problem der Transfersprache beim innerromanischen rezeptiven Spracherwerb – am Beispiel des Katalanischen», Universitat de Frankfurt, tesi de llicenciatura.
- KLEIN, H. G. & T. D. STEGMANN (2000) *EuroComRom – Die sieben Siebe: Romanische Sprachen sofort lesen können*, Aquisgrà, Shaker.
- LASSEN, R. (1988) *Das katalanische Sprichwort: Literarische Tradition und umgangssprachlicher Gebrauch*, Tübingen, Narr.
- (1989) «Wer der Gemeinschaft dient, der dient niemandem. Welche Funktionen haben Sprichwörter in Eiximenis *Regiment de la cosa pública?*», *Zeitschrift für romanische Philologie*, 105, pp. 313-321.
- LAWICK, H. van (2000) «La traducció de fraseologismes: uns exemples de Bertolt Brecht», dins V. Salvador i A. Piquer (eds.), *El discurs prefabricat. Estudis de fraseologia teòrica i aplicada*, Castelló de la Plana, Universitat Jaume I, pp. 203-216.
- (2001) «Metaforicitat i traductologia: Anàlisi d'un corpus de traduccions de l'alemany a diverses llengües romàniques», Universitat Jaume I, tesi doctoral.

- (2005) «La metàfora de la vida quotidiana en la comparació interlingüística i en la traducció», dins J. Otalet *et alii* (eds.), *Cognitive and Discourse Approaches to Metaphor and Metonymy*, Castelló de la Plana, Universitat Jaume I, pp. 221-235.
- (2006a) «Adquisició de competències lingüístiques per a la traducció: una proposta basada en el treball autònom amb corpus», dins U. Oster *et alii* (eds.), *Towards the Integration of ICT in Language Learning and Teaching: Reflection and Experience*, Castelló de la Plana, Universitat Jaume I, pp. 458-470.
- (2006b) *Metàfora, fraseologia i traducció. Aplicació als somatismes en una obra de Bertolt Brecht*, Aquisgrà, Shaker.
- (2007) «Phraseologie und Übersetzung unter Anwendung von Parallelkorpora», dins Y. Gambier i M. Schlesinger (eds.), *Translation Studies. Doubts and Directions*, Amsterdam, John Benjamins, pp. 281-296.
- LEHMANN, C. & M. AGUADO (1989) «Zur Grammatikalisierung der Klitika im Katalanischen», dins W. Raible (ed.), *Romanistik, Sprachtypologie und Universalienforschung*, Tübingen, Narr, pp. 151-161.
- LOTZ, B. (1999a) «Romanische Sprachen im Internet: Eine Analyse von medienunterstützten Lernumgebungen zum Autonomen Lernen am Beispiel des Katalanischen», Universitat de Frankfurt, tesi de llicenciatura.
- (1999b), «Katalanischlernen im Internet», *Zeitschrift für Katalanistik*, 12, pp. 109-162.
- LÜDTKE, J. (1983) «Les exclamatives en catalan», dins E. Roegiest *et alii* (eds.), *Verbe et phrase dans les langues romanes*, Gant, Romanica Gandensia, pp. 57-67.
- (1984) *Katalanisch: Eine einführende Sprachbeschreibung*, Munic, Hueber.
- LUSTIG, W. (1995) «Internet für Katalanisten», *Mitteilungen der Deutsch-Katalanischen Gesellschaft*, 31, pp. 65-70.
- LUSTIG, W. & P. TIEDEMANN (2000) *Internet für Romanisten*, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- MALSCH, U. (1991) «Normierung in den katalanischsprachigen Massenmedien», Universitat de Frankfurt, tesi de llicenciatura.
- MESSNER, D. & H. J. MÜLLER (1983) *Ibero-Romanisch. Einführung in Sprache und Literatur*, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- METTMANN, W. (1989) «*Proverbia arabum*: Eine altkatalanische Sprichwörter- und Sentenzensammlung», *Romanische Forschungen*, 101, pp. 184-207.
- METZELTIN, M. (1973) *Einführung in die hispanistische Sprachwissenschaft*, Tübingen, Niemeyer.

- MEYER, A. V. (2003) «Sprechakte der Entschuldigung im Sprachvergleich Spanisch-Katalanisch», Universität de Münster, tesi de llicenciatura.
- MEYER-LÜBKE, W. (1925) *Das Katalanische: seine Stellung zum Spanischen und Provenzalischen, sprachwissenschaftlich und historisch dargestellt*, Heidelberg, Carl Winter.
- MÜLLER-LANCÉ, J. (2003) *Der Wortschatz romanischer Sprachen im Tertiärsprachenerwerb: Lernstrategien am Beispiel des Spanischen, Italienischen und Katalanischen*, Tübingen, Stauffenburg.
- MÜNCH, C. (2006) *Sprachpolitik und gesellschaftliche Alphabetisierung. Zur Entwicklung der Schreibkompetenz in Katalonien seit 1975*, Frankfurt, Lang.
- NÖCKER, K. (2006) «Spanisch versus Französisch als Brückensprache zum Leseverständnis des Katalanischen», Universität de Frankfurt, tesi de llicenciatura.
- PUSCH, C. (1997) «(Alltags-)Sprachliche Kreativität und Grammatikalisierung diskutiert an Beispielen aus der katalanisch-gaskognischen Morphosyntax», dins P. Reiseswitz (ed.), *Kreativität. Beiträge zum 12. Nachwuchskolloquium der Romanistik*, Bonn, Romanistischer Verlag, pp. 281-292.
- (1999) «Internet für Philologen und Romanistik im Internet - Vademecums für den Cyberspace», *Mitteilungen des Deutschen Katalanistenverbandes*, 37, pp. 64-67.
- (2002) «A survey of spoken language corpora in Romance», dins C. Pusch et alii (eds.), *Romanistische Korpuslinguistik*, Tübingen, Narr, pp. 245-264.
- (2003) «Die *es que/c'est que*-Konstruktion und ihre kommunikativen Dimensionen», dins G. Held (ed.), *Partikeln und Höflichkeit*, Frankfurt, Lang, pp. 295-317.
- (2006) «Relative pronoun reduction and resumptive pronouns in spoken catalan. A corpus-based study», dins D. Pusch (ed.), *La gramàtica pronominal del català*, Aquisgrà, Shaker, pp. 85-117.
- (2007) «Les corpus de linguistique romane en pays germanophones. Bilan et perspectives», *Revue Française de Linguistique Appliquée*, 121, pp. 111-124.
- PUSCH, C. & E. CENTELLAS (1997) «Katalanisch lernen am Computer: Möglichkeiten und Angebote EDV-gestützter sprachpraktischer Ausbildung», *Mitteilungen der deutsch-katalanischen Gesellschaft*, 33, pp. 5-16.
- RADATZ, H. I. (1992) *Katalanisch für Globetrotter*, Bielefeld, Rump.
- (1995 [2007]) *Katalanisch Wort für Wort*, Lingen, Rump.
- (1998 [1999²]) *Mallorquinisch Wort für Wort*, Bielefeld, Rump.
- (2003) «La perífrasis <VADO + infinitivo> en castellano, francés y catalán», dins C. Pusch i A. Wesch (eds.), *Verbalperiphrasen in den (ibero)romanischen Sprachen*, Hamburg, Buske, pp. 61-75.

- REICHERT, R. (1987 [1996⁴]) *Katalanisch für die Costa Brava und Mallorca*, Munic, Polyglott.
- REMPF, A. (1986) «Sprache und Schule in Katalonien», Universitat de Magúncia, tesi de llicenciatura.
- ROBLES, F. (2005) «Les traduccions alemanyes de literatura catalana», *Zeitschrift für Katalanistik*, 18, pp. 215-229.
- RÖNTGEN, K. H. (1987 [2000⁴]) *Einführung in die katalanische Sprache*, Bonn, Romanistischer Verlag.
- SCHLIEBEN-LANGE, B. (1971), *Okzitanische und katalanische Verbprobleme*, Tübingen, Niemeyer.
- SEIFERT, E. (1957) «Die Verben *habere* und *tenere* im Katalanischen», *Estudis Romànics*, 6, pp. 1-74.
- SPONER, M. (1935) *Katalanische Mundarten*, Berlín, Universität Berlin.
- STEGMANN, T. D. & S. MORANTA (2007) *Katalanisch express: sofort Katalanisch lesen durch Ihre Brückensprache*, Aquisgrà, Shaker.
- STEINKRÜGER, P. (1994) «Zur internen Entwicklung des Katalanischen während der Decadència am Beispiel des Verbalsystems», Universitat de Tübingen, tesi de llicenciatura.
- (1995) «Grammatikalisierung von Auxiliaren und Copulae im Katalanischen der Decadència», *Zeitschrift für Katalanistik*, 8, pp. 35-62.
- (1997) «Zur Grammatikalisierung der *haben*-Verben im Katalanischen», *Sprachtypologie und Universalienforschung*, 50, pp. 329-338.
- (2000) «Grammatikalisierungsphänomene während der katalanischen Decadència», Universitat de Tübingen, tesi doctoral.
- STEINKRÜGER, P. (2004) *Das Katalanische in der frühen Neuzeit: Untersuchungen zur Grammatikalisierung von Auxiliaren und Kopulae in Selbstzeugnissen der Epoche*, Munic, Lincom Europa.
- THIELE, P. (1996) «Zur Rolle der Grammatikalisierungsmechanismen bei der Herausbildung repetitiver Verbalperiphrasen in der Iberoromania», dins S. Michaelis i P. Thiele (eds.), *Grammatikalisierung in der Romania*, Bochum, Brockmeyer, pp. 107-121.
- THIELEMANN, W. (1998) «Zum diachronischen Wandel der phorischen Markierung (*φ-marking*) beim katalanischen Relativum», *Zeitschrift für Katalanistik*, 11, pp. 120-149.

- TUROVER, G. (1976) «Übersetzung und kontrastiv-konfrontative Forschungen», *Linguistische Arbeitsberichte*, 14, pp. 74-80.
- UHLIG, B. & A. PIQUER (2001) «Sobre els marcadors discursius en el relat: una aproximació contrastiva català/alemany», dins C. Pusch (ed.), *Katalanisch in Geschichte und Gegenwart*, Tübingen, Stauffenburg, pp. 181-192.
- WESCH, A. (1994) «Elemente des gesprochenen Katalanisch», dins A. Schönberger i K. Zimmermann (eds.), *De orbis Hispani linguis litteris historia moribus*, Frankfurt, Domus Editoria Europaea, pp. 309-332.
- WESCH, A. (2000) «Algunes divergències entre el català parlat (o col·loquial) i el català escrit», *Zeitschrift für Katalanistik*, 13, pp. 32-57.
- WIELAND, K. (2005) «Bidirektionale Grenzüberschreitungen - Jugendsprache in modernen Kommunikationsmedien zwischen Katalanisch und Spanisch», dins T. König (ed.), *Rand-Betrachtungen. Beiträge zum 21. Forum Junge Romanistik Dresden 2005*, Bonn, Romanistischer Verlag, pp. 133-147.
- WINDSHEIMER, U. (1986) «Kriterien des innerromanischen Spracherwerbs am Beispiel des Französischen und Katalanischen», Universitat de Frankfurt, tesi de llicenciatura.

